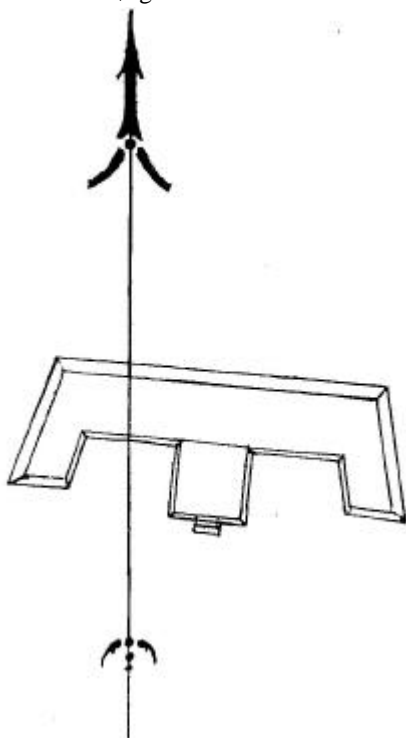

Vigsø og krigen mod englænderne

Af POUL CHRISTENSEN

På bordet foran mig ligger en kanonkugle, rund er den, men furet og ru af tidens tand, der nok kan tage på en 160-årig, for så længe er det siden, den var med til at skrive en del af Thylands historie, og dermed af Danmarks historie.

I begyndelsen af forrige århundrede var Danmark, mere eller mindre mod sin vilje blevet indviklet i stormagternes opgør, og på grund af en snæversynet politik, boldt man på den forkerte hest til det sidste, styrende mod katastrofen, med tabet af Norge og statsbankerot som følge.

Batteri nr. 1, det vestligste ved Vigsø. Uden kanoner.

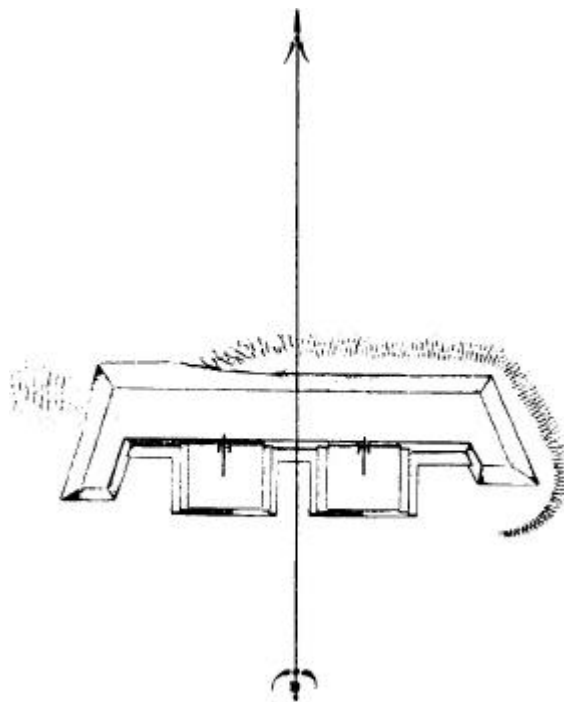
På mange måder var det en ejendommelig krig, en krig uden fronter, men alligevel dramatisk, og mange mennesker blev involveret. Thy var et af de steder, hvor man i høj grad fik begivenhederne ind på livet.

Norge var stadig en del af det danske rige, og regeringen var ansvarlig for forsyning af levnedsmidler til det norske folk, som var afhængigt af det kornproducerende Danmark. Alle sejl blev bogstaveligt talt sat til, for at komme nordmændene til hjælp, og da det nordvestlige hjørne af riget havde en århundredlang tradition for direkte søhandel med Norge, blev skudehandlerne ved vestkysten engageret i leveringen som aldrig før. Men ikke blot danskerne, også nordmændene selv gik i hundredvis i fast rutefart over Skagerrak.

Ufarlig var denne trafik langtfra. Engelske krigsskibe og kapere lå til stadighed på lur, og blev man opbragt, kunne det betyde tab af skib og ladning, samt ofte årelang ophold i et engelsk fængsel – ”prisonen”, som man sagde. Vi husker alle fra vor skoletid historien om Terje Vigen.

Det værste var at Danmark med tabet af flåden i 1807 havde mistet muligheden for at beskytte forsyningskibene, hvorefter det var med meget stor risiko, at skudehandlerne stod til søs.

For at beskytte strategiske vigtige steder, og bl. a. ladepladserne på vestkysten, lod regeringen anlægge et net af batterier langs kysten. I Vendsyssel og Thy træffer vi disse ved Hals, Sæby, Fladstrand (Frederikshavn), Skagen, Løkken, Klitmøller og Vigsø. Ved Vigsø blev der anlagt ikke færre end fem af disse batterier, hvoraf alene den ene havde en facadelængde på ca. 115 alen. På dette batteri var der monteret to stk. 12 punds kanoner, mens der på et af de andre stod en kanon, der kunne skyde med 18 punds kugler. Batteriernes afstand til strandkanten var ca. 150 alen.

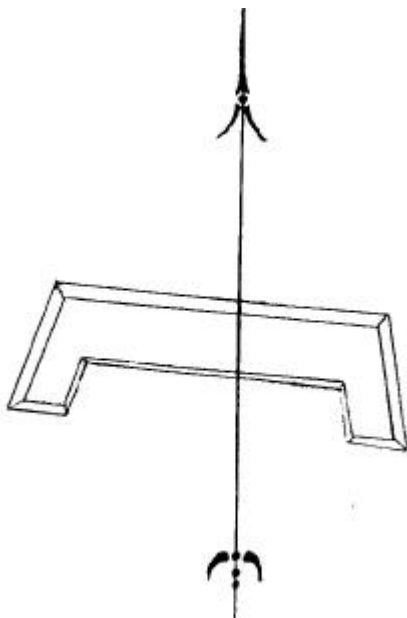
Batteri nr. 2. Monteret med 2 stk. 12pundige kanoner. Ammunitionen gemmes i en jordhytte noget fra batteriet. Vagten holdes i en gård i Vigsø. Besætningen ligger i Vigsø. I nærheden ligger et kgl. magasinhus, opført i anledning af Norges proviantering. Af brædder med stråtag.

De fire batterier blev anlagt allerede i 1808 under ledelse af amtsmand Faye, mens det svære batteri kom til tre år senere, hvilket tyder på at stedet må have fået en voksende strategisk betydning. Øverstkommanderende for kyststrækningen var kaptajn Langeland i Thisted.

Bag det vestligste batteri opførtes en stråttækt jordhytte, hvori man opbevarede ammunitionen, bl. a. godt et par hundrede kanonkugler, samt granater og kardæsker. På stilladser anbragte man krudttønder, så det var muligt at tappe direkte af dem.

Til forsvar af kysten havde man i 1809 14 mand, der alle var indkvarteret i Vigsø by, men tallene voksede

senere til een officer, to underofficerer, samt 21 menige af 22. artilleriregiment. Da Hanstholmens betydning steg, blev der desuden forflyttet et bevægeligt batteri fra Klitmøller til Nørtope, bestående af 12 jægere under ledelse af en underofficer. Disse jægere skulle bl. a. beskytte de danske og norske kapere, der lurede på prise neden for Hanstholmknuden.

Batteri nr. 3. Uden kanoner.

På grund af vindforholdene, er der ingen tvivl om, at Vigsø var det bedst egnede sted på vestkysten til udlosning af varer, og ofte lå der ud for byen 60 til 80 skibe, der dels ventede på at komme til at læsse, dels ventede på en gunstig lejlighed til at komme af sted igen. Foruden de utallige større og mindre danske og norske både, var der også til stadighed danske og norske kapere på rheden, som lurede på en lejlighed til at gøre sig en god prise blandt de udenlandske skibe, der sejlede gennem dansk farvand med fragt til eller fra en fjendtlig havn.

Kongen havde nemlig givet tilladelse til at drive sørøveri mod fjendtlige skibe, og hvem der var i stand til at skaffe sig et skib og bemane det med en kanon, en svingbasse, eller blot nogle kraftige geværer, kunne få udstedt et kaperbrev og gå på sørøveri.

Mange lod sig lokke med på eventyret, hvor der for de dristige kunne være formuer at hente, men hvor man også risikerede liv eller årelang fængsling.

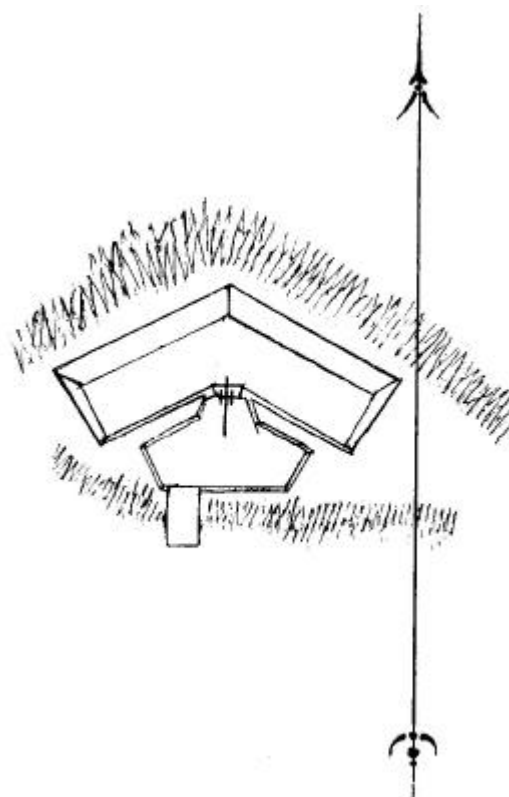
For Vigsø betød tiden en kolossal opblomstring i de år det stod på. For de veletablerede skudehandlere var der nok at gøre, deres store pakhuse blev fyldt med korn, og deres skibe gik hele tiden i fart over Skagerrak. Staten lod også opføre to store pakhuse, som kunne tage imod bøndernes skattekor, som kom fra store dele af Jylland, dels ad landevejen, dels sejlet gennem Limfjorden til havnen i Hoxer, hvor det blev afhentet af lokale folk, som transporterede kornet det sidste stykke vej ud til kysten.

Et fantastisk liv har der været i byen i disse tider, fremmede soldater indkvarteret alle vegne, bønder fra hele Thy med deres vogne, handelsagenter, amtstus folk som ved magasinerne skulle administrere kornleverancerne hundreder af norske sømænd og fremmede som var søgt til i håb om at få del i den pengeregighed, som

kendetegnede disse år, hvad enten de gik direkte ind i handelen eller det blot var betlere, som her regnede med, at der faldt mere af end andre steder.

At der kunne være noget at gøre for en driftig mand kan vi f. ex. se af tilfældet Peder Thousig, en tilrejsende der i de år slog sig op til at blive den største skudeejer i Thisted tolddistrikt. Ikke blot skudehandelen gik han ind i, men også kaperiet lod han sig lokke af, idet han i 1810 lod sin skude "Lillesands Minde" udruste til kaperi. Selv gifteede han sig ind i en af de gamle skudehandlerslægter fra sognet, hvorved han blev svoger til den unge kaperkaptajn Peder Skielsgaard.

Han boede på venstre side af vejen neden for kirken, i en stor bindingsværksgård i to etager, med tilhørende pakhus, og ejede desuden også en anden ejendom i byen. Hos ham var der til stadighed et rend af norske skippere, og hans kone Anne måtte hyppigt lade punchebollen dampe bordet.

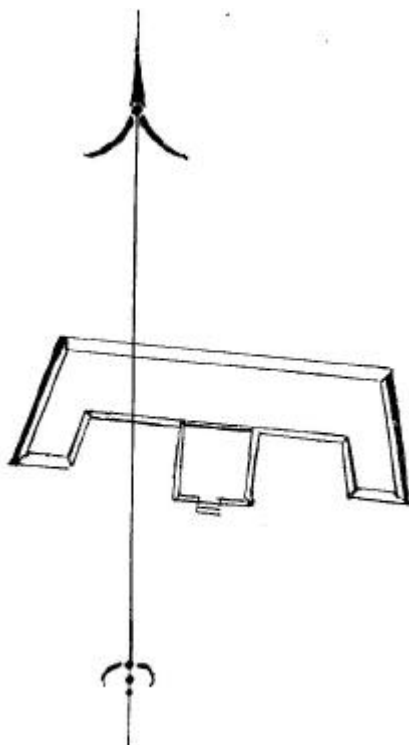
Batteri nr. 4. Monteret med én 18pundig kanon. Ammunitionen gemmes dels i en kasse ved batteriet, dels i den ved batteri nr. 2 anførte hytte. Vagten er tilfælles med den ved batteri nr. 2. Besætningen ligger i Vigsø. I nærheden ligger et magasinhus af mur og bindingsværk med stråtag.

En anden tilløber var Ole Damgaard, - også kaldet "Ole Gaas" - der havde indrettet sig på "Bjerget", hvor han havde en hel manufakturbutik, væsentlig med varer, som han havde indkøbt ved auktionen efter en kapertaget prise. Typisk for tiden var det hele primitivt, en stor stue fyldt med sirtser, kattuner og andre dyre manufakturvarer, der lå overalt, så man reverenter talt vadede rundt i varerne, der lå hen slængt på det snavsede lergulv.

Jo, der var nok at gøre, også for den lille mand i byen betød krigen, at der var mulighed for at tjene penge. Vi kan således se, at alle der overhovedet havde en hestevogn var i sving med at køre korn til stranden, hvor udskibningsbroen lå. Nogen havn var der ikke, men man

havde bygget en lang bro, der i den ene ende var forsynet med et par store hjul, så den kunne køres ud i vandet, hvor bådene ventede på last.

Men fyldt med drama var tiden jo altså også. Der rapporteres gang på gang om fjendtlige skibe, som da et par norske kapere i august måned 1808 lige ud for kysten tog en prise, der var på vej til London med tin. Da et engelsk krigsskib blev synligt, måtte man i en fart stryge ind til Vigsø bugt, og hele Holmen var i alarmberedskab til langt ud på natten, idet man ikke var klar over om engelskmanden kunne finde på at gøre landgang, og måske forsøge at få prisen igen.

Batteri nr. 5. det østligste ved Vigsø. Uden kanoner.

Der kunne også være risiko for at fjenden ville liste sig ind på kysten og prisetage nogle af de mange skibe, der lå der, eller måske stikke dem i brand. Der er således en rapport fra marts måned 1811, hvor løjtnant Heinrich beretter om en engelsk kutterbrig, der hen under aften kommer tilsynede ud for kysten. Da løjtnanten er bange for at englænderne i ly af mørket har i sinde at stikke ild på nogle af skibene, bliver der blæst alarm.

Da man opdager, at fjenden sætter småbåde i vandet, lader man kanonerne på batterierne og ligeledes et par fire punders haubitser fra kaperen "Dragedukken", som tilfældigvis ligger ved Vigsø, og så fyrer man løs og får også svar på tiltale. Englænderne bliver dog klar over, at det ikke nytter at foretage sig noget, og selvom skyderiet trækker et par større krigsskibe til, så opgiver fjenden yderligere forsøg på at nærme sig land.

Men krigen var alligevel en daglig realitet, og mange af de der vovede sig ud på havet fik personlig kontakt med englænderne. Således gik det f.ex. for skipper Aaron Andersen og hans to sømænd, Niels Klim og Frederik Langgaard, der 13. maj 1811 sejlede fra Lillesand med båden "Krabben", ladet med stangjern, stokfisk, tran og aske, altsammen returgoods.

Dagen efter blev de 1½ mil fra Bulbjerg taget af englænderne, der øjnede chancen for at spille danskerne et puds. "Krabben" blev stærkt bemanded, bl. a. med håndgranater og et par svingbasser, og da skibet jo var kendt som værende fra Norge, så lykkedes det ved denne list englænderne at tage den ovenfor nævnte kaper "Dragedukken", der just var lagt ud fra Vigsø, ført af kaptajn Møller. Bagefter sejlede englænderne med "Krabben" langs kysten og forsøgte i ly af tågen at tage Peder Thousigs båd "Lillesands Minde", der lå på rednen med varer til en værdi af 8-10.000 rdl., parat til at stikke ud. Heldigvis var der på stranden en kvik sergent, Niels Elsøe, der holdt øje med skuden, og da han ganske tæt på får øje på englænderne, sendte han straks et par geværskud imod dem, hvorved han fik afværget at skuden gik tabt. For denne indsats fik han megen ros, og kaptajnen anbefalede ham til kongens nåde.

Da englænderne var kommet tilbage fra deres togter, blev Aaron Andersen og hans folk løsladt, idet fjenden dog beholdt ladningen. Da de kom i land og berettede om deres eventyr, blev der straks holdt forhør over dem af kaptajn Langeland, og for at føje spot til skade, fik sømændene nu forbud mod at sejle ud, de måtte forpligte sig til at blive i byen, melde det, dersom de gik til stranden, og desuden satte man diskret en mand til at overvåge dem døgnet rundt. Åbenbart frygtede man at Aaron Andersen og hans folk skulle være gået i englændernes sold, og der gik adskillige uger før de atter fik tilladelse til at sejle.

Andre gik det bedre. Som nu den kun 23-årige Peder Larsen Skielsgaard, der havde sejlet med sin far fra barn af. Han blev kaperkaptajn for en skude udrustet af 30 interessenter, der nok kunne tænke sig at deltage i kapløbet om lettjente penge. I 1809 lykkedes det ham at opbringe et stort amerikansk skib, ladet med manufakturvarer, og ved auktionen indbragte ladningen ialt 137.064 rdl. til de implicerede, unægtelig en formue.

Det fortælles også, at kapere fra Vigsø på havet anstillede sig som skibsbrudne overfor et engelsk skib, og da de så kom ombord, trak de pistolerne og bemægtigede sig skib og ladning.

Andre gik det som nævnt mindre godt, som nu f. ex. Christen Ovesen, hvis båd "Sct. Jørgen" af fjenden blev jaget ind i brændingen på kysten, hvorved skibet blev slået totalt til vrage.

Ganske pudsigt er det at se de navne, som de mange kaperbåde - væsentlig norske - var forsynet med. Der var navne som "Den yndige kone", "Agerhønen", "Mynden" og "Pelikanen". Et prangende navn var "Admiral Tordenskjold", mens en anden båd ikke lagde skjul på hensigten, idet den bar navnet "Speculationen". En anden skjulte sin hensigt under navnet "Patrioten". En optimist kaldte sin skude "Forsøget", og åbenbart stadig optimist træffer vi på "Det nye forsøg". En båd kaldte sig "Hurtig", men var tilsyneladende ikke hurtig nok, idet den hørte til de uheldige, der blev opbragt.

Det uhyre liv, der rørte sig i byen, ændrede naturligvis hverdagen for de indfødte, og helt uden gnidninger gik det ikke af, at byen pludseligt var vokset så kolossalt.

Som den der havde ansvaret for den militære indkvartering i byen, måtte skudehandleren Peder Søe selvfølgelig selv have stedets øverstkommanderende, løjtnant Heinrich boende, hvilket gentagne gange gav anledning til en del spektakel. Således sad løjtnanten en

aften i husets stue og skrev rapporter, da han blev kaldt til stranden. Mens han var væk lod han stuedøren aflåse, hvilket ikke passede familien Søe, så da han kom igen fik han læst og påskrevet af konen i huset - Cidsel - og det så voldsomt, at løjtnanten tilsidst truede med at sætte hende under arrest. Dernæst meddelte han Peder Søe, at han for fremtiden personligt lagde beslag på husets stue.

Da sagen nu var tilspidset, anmodede Peder Søe dernæst skriftligt om at blive fri for indkvartering, hvilket kaptajn Langeland, der før havde fået bilagt uoverensstemmelser mellem de to, måtte lade gå videre til øverstkommanderende. Kaptajn Langeland fik så ordre til påny at være mægler, og Peder Søe fremkom da med et forslag, der røber lidt om personen. Efter en lang indledning, hvor han hylder militæret, foreslår han at sagen afgøres i mindelighed, hvorefter han bliver "forskånet og fri for at få og have bemelte von Heinrich mere i kvarter hos mig, da jeg så heller ikke ingensinde vil påtale, eller fordre nogen betaling for den af ham gjorte skade i mit hus og værelser, på mine møbler, såsom stole, spejl, sengeklæder og sengeomhængnet, samt et vindue, der vel kunne beløbe sig til noget over en halv snes rdl. . ."

Hvem der har skyld er naturligvis svært at se, men samme løjtnant Heinrich havde åbenbart sine problemer med at omgås jyder. Da han en dag på samme tid hørte at husmand Iver Skielsgaard havde samlet en engelsk kanonkugle op og taget den til sig, krævede han den udleveret. - Hertil svarede Iver Skielsgaard naturligt nok: "Kuglen udleverer jeg ikke, da den med rette tilhører mig som finder".

En sådan bagatel følte løjtnanten burde indberettes, og måske er man blevet træt af ham, for tilsyneladende forflyttede han fra byen.

Krigen sætter naturligvis også sine spor i kirkebogen, og vi kan se at andre er kommet bedre ud af det med militæret. Christen Mortensens datter Anne f. ex. der får en søn med en af konstablerne, og som åbenbart bliver så glad for ham, at hun tre år efter gifter sig med ham. En anden var mindre heldig, idet hun blot vidste at barnefaderen til hendes datter var en norsk matros ved navn Svend Jochumsen, der sommeren i forvejen havde været i Vigsø.

Døden høstede også i disse år brutalt. En norsk skipper mistede begge sine matros i brændingen, en korporal druknede ligeledes, og en dag fandt man fire lig i strandkanten. Skæbnens tråde spindes lidt anderledes i krigstid.

Det hele fik jo en ende en dag, Napoleon kom til St. Helena og Danmark måtte slutte den dyreste fred i historien. Bankerot og depression fulgte med, og for Vigsø betød det, at alt nu var forbi. Fallitter fulgte efter, og selv stedets mægtigste, Peder Thousig røg ned og forsvandt. Det har været en brat opvågning.

Idag mærker man i Vigsø intet til englænderkrigen, batterierne og pakhusene er væk, ude i vandstokken ligger der ganske vist nogle cementbatterier, der har tjent til værn mod englændernes landgang, men de hører en langt senere tid til, og fortæller en helt anden historie.

Tilbage er der kun kanonkuglen, som har skabt ovenstående beretning. Mon det er Iver Skielsgaards kugle?

Kilder:

Ordre og rapporter fra 2. vestre kystmilice distrikt. (B2-942). (Landsark.).

Indkomne skrivelser fra Nordre Jyske KDO-distrikt, årg. 1812. (Hærens arkiv).

Kystbatterier, skanser og bevægelige batterier 1795-1813. (Hærens arkiv).

Krigen 1801 og 1807-14, pk. 5. (Hærens arkiv).

Thisted Amtsavis, årg. 1873, nr. 329.

Kirkebogen for Vigsø.

Constantin Flood: For otti år siden. (Kristiania 1890).

Forvarets bygningstjenestes arkiv (reg. nr. XIV-1-27).

Kroph-Jensens samlinger (Thisted bibliotek).

Mehr, Ludvig: Livet på Hanstholmen.

Niels Hedin: Thyboen Lars Bleeg Hesseldahl, årbog 1922, s. 316 ff.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1970, side 364-377).